

Gemeente of schare¹

I

Naar mijn overtuiging geschiedt de kerkelijke prediking voor de gemeente. In de eredienst worden verondersteld te komen de leden van de *kahal*, van de *ecclesia*. Wat in de eredienst geschiedt, geschiedt namens de gemeente, ten overstaan van de gemeente, ten bate van de gemeente, niet als persoonlijk geroepen profeet, niet als apostel staat de prediker daar. Ook het Woord, dat tót haar, zelfs tégen haar gericht wordt, geschiedt wezenlijk námens de gemeente. Votum en zegen, Schriftlezing, geloofsbelijdenis en het lied dat de gemeente op de lippen gelegd wordt, het veronderstelt zo heel veel. De gemeente als vergadering van de gelovigen vervult haar opdracht door zich te buigen onder hetgeen (uit kracht van die opdracht) tot haar komt. Dit zou haar eenzaam, met zichzelf alleen laten als deze zelfde opdracht, zowel naar de actieve als naar de passieve zijde van haar verwerkelijking, niet hing aan een hogere, “*übergreifende*” opdracht.

Geheel afgezien van de staat van de personen die de vergadering samenstellen, heeft de prediking het karakter van sacramenteel gebeuren. De verklaring van de Heilige Schrift, gepaard met de *epiklese*² van de Heilige Geest, vormt een eigen, tegenover andere gebieden en functies van het geestesleven en van het religieus bewustzijn soevereine, rondom gesloten, naar norm en vorm buiten alle mededinging gestelde werkzaamheid. Hij die deze arbeid heeft uit te richten, heeft dus niet te vragen of de vergaderden uitverkoren zijn en inwendig geroepen, die naar goddelijke noodzaak aansluiting vinden aan dit gebeuren en er als vanzelfsprekend uit léven. Hij heeft al evenmin te vragen of zich mogelijk in de vergadering mensen bevinden die, voor hun persoonlijk bewustzijn of naar het benaderend waarschijnlijkheidsoordeel van de gemeente zelf, tot hen gerekend moeten worden die zónder aansluiting, of zelfs zonder verwachting tegenover dit gebeuren staan. Hij heeft de Schrift te verklaren, zelf in de verwachting levende van een transsubstantiatie van mensenwoord in Godswoord – en vooral niet een maatstaf te hanteren om de ontvankelijkheid van de hoorders te meten. Hij heeft te zijn als een dirigent, die de partituur tot klinken heeft te brengen, maat voor maat, noot voor noot, overgegeven aan het werk, aan het objectieve geheel dat zich tot een lichaam van geluid wil verdichten en verheerlijken – zonder te vragen of het ingewijd gehoor het mooi vindt, het verstaan kan, het vólgen kan. Of het zelfs aan de uitverkoren-begaafden voorbijgaat, gaat hem niet aan, of er ook in de zaal zijn voor wie wat hij brengt een volkomen zinloos getier is, waaruit de pauze na niet te lange tijd verlossing zal brengen, gaat hem niet aan. Hij dirigeert voor de geméente, dienstbaar aan het uit te voeren werk in opdracht van leidinggevende kunstminnaars, ten slotte in opdracht van de Meester, van de schepper, overtuigd dat het verstaan zál worden, verstaan moet worden, vroeg of laat, door de verwanten en ontvankelijken. Hij rekent niet met een onzienlijk gehoor van elfen, maar hij rekent ook niet ná of het zichtbare gehoor competent is – en zeker zal hij nog minder in de verleiding komen te menen dat principieel ieder “normáál” mens, in de diepte, of naar diepste aanleg, of op de lange duur het zal

¹ Overgenomen uit *Om de waarheid te zeggen* (1971), 87-97. Eerder verschenen in *Eltheto*, november 1934.

² Aanroeping.

verstaan. Hij doet zijn werk door alleen het Wérk te zien. Hij weet dat hij juist zó de opdracht van de ware gemeente vervult én daarmee tegelijk de opdracht van Hoger Hand. Zo stelt de prediker zich in dienst van de “oheel moeed”,³ de ontmoeting van God en zijn volk, van Woord en gemeente.

II

Maar nu sta ik op de kansel, ombruist door de werkelijkheid van een bepaalde gemeente die ik meer of min ken, althans meen te kennen, kan ik het dan existentieel nóg zo zien? Is het een echte beweging van het geloof, die beweging waarmee ik mij over mijn werkelijkheidskennis wil heen zetten of tracht heen te zetten? Nu moeten wij beginnen deze vergaderden toe te spreken. Wat zullen wij zeggen: “mijn toehoorders” of “gemeente des Heren”, “mijn vrienden” of “geliefden in de Heer Jezus Christus”? Natuurlijk, met die werkelijkheidskennis kán niet bedoeld zijn een weten aangaande de ware verkorenen, wedergeborenen, bekeerden, en dus ook niet van het omgekeerde. Natuurlijk, de gemeente ligt voor de prediker onder het bestel van Gods Verbond, en anderzijds met “toehoorders” bedoelt hij natuurlijk niet de vergaderden als buitenstaanders, als toeschouwers, als heidenen, als object van missie-zonder-meer aan te duiden – maar hier is toch onmiskenbaar een *schare*, die van eigen doop niet weet, in eigen doop niet gelooft, met het Verbond van God niet rekent, een *schare insiders*, die niettemin geen bekommering kent over de zonden van hun leven, die vervreemd is van het goede Woord van God, in wie nood is en geen verlangen. Deze *schare* is niet de massa en toch ook niet gemeente. Moet men zich op haar “instellen”?

En onder hen – geheel afgezien van de *schare* van buiten ingekomen, die men als “zoekenden” bestempelt – welk een onderscheid!, zodat wat voor de een troost kan zijn voor de ander bijkans een verleiding wordt tot nieuwe gerustheid, en wat voor de een een uiteindelijke bevrijding is voor de ander de poort is tot een eindeloze, innerlijke verwarring. Daarom, wat zal het zijn: “bediening van het Woord” of “Evangelisatie”? Wat zal het zijn: “bediening van het Woord” met een onderscheidenlijke toepassing – of “evangelisatie”, die altijd weer van voren af aan allen over één kam scheert? Wat zal het zijn: een inleiden in het *mysterium* van de heiliging en in de praktijk van de godzaligheid of een allereerste, primitieve, steeds herhaalde oproep tot bekering?

Zal ik zeggen: zus of zo, dat hangt van mijn tekst af, de Schrift is zo rijk dat zij dit alles mede-omvat – jawel, maar de tekstkeus is mijn keuze en ik zou dus met mijn keus reeds hebben bepaald of ik mij ditmaal voorneem voor de “gemeente”, dan wel voor de “schare” te spreken. Bovendien zal ik toch moeten weten dat de tekst deel is van het gehéél van de Schrift en geen losse tekst mag blijven. – En worden wij niet een beetje huiverig van deze onze rooster van afwisseling, van het amalgame, om niet te zeggen van de cocktail die wij mengen gaan? Of eigenlijk is het nog ánders – en dat geeft ons als prediker de meeste strijd – want wie niet meer voor de gemeente alléén preekt, of (wat hetzelfde is) niet meer gericht is op de vertolking van het soevereine Woord (want de gemeente verstaat het *per se*), wie zich bezorgd maakt of allen of de meesten het wel zullen verstaan, geeft niet alleen een menging, maar valt principieel af van zijn oorspronkelijke opdracht: voor de gemeente te

³ ‘Tent van samenkomst’ (SV), tabernakel.

prediken, dat is: namens, ten overstaan en ten bate van haar. Als wij beginnen: “Mijn toehoorders”, voelen wij ons een *zendeling*, heilssoldaat en zijn vol dankbaarheid dat er nog een kerk is die ons deze heerlijke gelegenheid geeft om mensen te bereiken en te bekeren. Is dat nu zo verkeerd? Komt het niet óp uit de nood van ons hart, uit een “*soif des âmes*”, is het niet de eis van dit uur? Is het niet zó dat de gemeente het Woord minder nodig heeft dan de schare? “Die gezond zijn hebben de medicijnmeester niet van node, maar die ziek zijn.”⁴ Kan dogmatische bedenking enig gewicht in de schaal leggen tegenover het enorme gewicht van onze verantwoordelijkheid ten aanzien van de schare, die er nu eenmaal is, die ons zoekt, die misschien juist aan ons hangt en van ons iets bijzonders verwacht?

III

Wat zullen wij hiervan zeggen? Dit: dat deze weg een dwaalweg is, die door de kerk, voor zover zij zich haar wezen bewust is, nimmer kan worden goedgekeurd. Want wél is ook de missie een kerkelijk handelen, maar de *functies* zijn *onderscheiden*. De gemeente moet worden opgebouwd naar de regel van het Verbond. Zij mag niet tekortkomen, de schare daarentegen moet geroepen worden tot het heil langs andere wegen en door andere middelen dan de eredienst, de bediening van het sacramentele Woord en de bediening van het sacrament als zichtbaar woord. De schare in *engere* zin, de gedoopten dus, liggen onder dezelfde regel van het verbond en mogen daarom in het geloof tot de kinderen van het huis gerekend worden. Ook aan hen wordt het Woord bediend. Hun bekering is een *tesjoebah*, een *terugkeer* tot Hem die hen van jongs af kennelijk heeft geroepen. Er is voor hen geen krachtadiger vermaning tot “bekering” dan de herinnering aan het apriori van Gods Genade. Daarom moeten wij hen niet “beëvangeliseren”, alsof deze schare massa was. Dat wil niet zeggen dat er niet een evangeliserende werking van de bediening van het Woord voor de gemeente, ook zelfs op de meest van verre staande mens kan uitgaan, maar dat wil zeggen dat wij in onze kerkelijke prediking, ook in een zogenaamde volkskerk, ons hebben in te stellen op de belijdende gemeente, dat wij dus “de ganse Raad” Gods te verkondigen hebben, dat wij ons met geen pedagogische en apologetische overwegingen inlaten om zo tot vaste coupures te komen, dat wij opzéttelijke aanpassing aan de tijdgeest bewust verwerpen, dat wij geen eigenmachtige accenten leggen die wij tegenover het geheel van de Schrift niet kunnen verantwoorden, dat wij geen zelfstandige rede bouwen die de Ontmoeting niet dient.

IV

Dus, dan beginnen wij: Gemeente, “geliefden in onze Here Jezus Christus.” En wij leggen de Schrift uit, wij voelen ons *priester*, wij staan in het *templum*, de uitgespaarde strook grond, samen met het volk, dat het geklank kent, of samen met ons volkje, ons eigen volkje, waaraan wij ons verbonden en verwant voelen. Wij brengen uit onze schat nieuwe en oude dingen voort. Wij zijn pastor, wij schrijven voort tot de toepassing, want wij kénnen onze mensen, *wij* weten wat ze nodig hebben, de mankementen en de medicamenten, en de rechte dosis, wij weten bijvoorbeeld dat niemand in aanmerking komt voor de paranese: niet in brasserie en dronkenschap. Wij spreken over onszelf, om een bepaald punt warmte bij

⁴ Mt. 9: 12.

te zetten, wij geven een getuigenis (alsof het μαρτυρεῖν⁵ van het Nieuwe Testament niet enkel een getuigenis aangaande het objectieve heilsfeit inhield). Zie, wij spreken voor de gemeente over de *via salutis*⁶ en, voor wij het weten, dringen zich de *gesteltenissen* waarin de belijders zich kunnen bevinden op de voorgrond – om niet te spreken van al de psychologische peilingen waartoe we ons vrijwillig begeven. De gemeente, zo aangesproken, is ja het tegendeel van de schare van de ontrouwen, maar ook het omgekeerde van de “schare die niemand tellen kan”.⁷

Is dát de wijze waarop wij “voor de gemeente” moeten prediken? Zodat we de vermaning tot bekering onwillekeurig speciaal toepassen op de afvalligen van de gemeente? Zelfs Kuyper zegt, aangaande de kerkelijke bediening van het Woord: “tot degene ‘die geen oren heeft’ spreekt men niet.” Maar is het dan zo duidelijk wie oren heeft? Wie in het concrete geval in een bepaalde samenkomst oren hebben zal voor de concrete aanspraak?

Ik herinner me een anekdote die (als ik mij wel herinner) collega Wagenaar uit Rotterdam mij eens vertelde, dat hij namelijk nog had meegemaakt hoe in de christelijke gereformeerde gemeente die zijn vader diende de mensen gingen opstaan wanneer zij in de “toepassing” zich aangesproken achtten, als overtuigden, bekommerden, zwakgelovigen, ingeleiden of bevestigden. Als jongen had hij toen zijn vader eens gevraagd of het geen misverstand kon wekken dat vader aan één stuk stónd? “Och nee”, zei toen de oude Wagenaar, “dat komt precies uit, want ik ben dat allemaal tegelijk”. Helaas, deze wijsheid is voor de meesten verborgen, en daarmee de hoge humor van Gods heiligen. Het blijkt praktisch onvermijdelijk dat, wanneer de prediking zich instelt op de gemeente, een hiërarchie van geestelijke standen zich vormt die Gods vrijmacht te na komt, die de Ontmoeting van God met zijn volk zou willen lokaliseren. Het grote gevaar is steeds dat juist in de prediking voor de gemeente het sacramenteel karakter, het vóórwerpelijke verloren gaat, dat “ons met ons” gemeenschap oefenen, dat, om het beeld van Laotse, door Thurneysen ergens aangehaald, te gebruiken, het woord wordt als een wiel waarvan de naaf is dichtgemaakt, zodat het wel rond is maar volmaakt stilstaat.

V

Wat wil dit dan zeggen? Dit: dat juist een prediking voor de gemeente zó moet zijn dat de “eerste beginselen” van het kerugma er in elke “stand” opnieuw in doorbreken kunnen. De gemeente blijft in zekere zin schare. Dit te zeggen is de *profetische* zijde van de prediking. Een prediking die dit vergeet geraakt op een dwaalweg. Op de dogmatische, of mystieke, of rigoristische dwaalweg. Haar exclusiviteit wordt dan een soort omgekeerd secularisme, want wat is secularisatie anders dan een visie en een gedraging waarbij het Heilige, waarbij Christus in de *opvatting* aangaande Hem ópgaat, zodat als substantiële zelfmacht ten slotte de mens of de mensengemeenschap overblijft? Wie daaraan wil ontkomen, zal bij gelegenheid “vroom en goddeloos op één hoop moeten harken” (om met Kohlbrugge te spreken). Wat de gemeente onderscheidt is dit, dat zij daartegen in Heilige Geest geen bezwaar maakt, en zo bekent: “het is niet desgenen die wil noch desgenen die loopt, maar

⁵ Grieks: getuigen.

⁶ Latijn: de weg tot het heil.

⁷ Opb. 7: 9.

des ontfermenden Gods.”⁸ Dát te bekennen is veelmeer voor de schare een ergernis, dan dat het voor de gemeente een ergernis zou zijn dat de schare dit niet erkent. Deze bekentenis sluit in dat in zekere zin álle kerkelijk handelen, ook de prediking namens, ten overstaan van en ten bate van de gemeente missie is. Anderzijds is het kenmerkend voor de gemeente dat zij zulk een vernedering aanvaardt en weet dat zij juist zo haar roeping en verkiezing bevestigt. Haar “heiligheid” vindt zij in een prijsgegeven zijn aan het Woord, dat gezonden is “tot alle creatuur”.⁹

Het is de taak van de prediking de gemeente ook dit te zeggen, dat zij nog schare is – maar het kan niet de taak van de prediking zijn de schare te zeggen dat zij reeds gemeente is. De dienaar van het Woord moet de gemeente durven aanspreken als vleeselijk, in rebellie tegen haar roeping. Hij kan niet op dezelfde wijze de schare aanspreken als geheiligden in de Geest, als een koninklijk priesterschap. Gelijk bij nog groter spanningsboog de kerk van de heidenchristenen, die wij zijn, wel zal belijden dat in haar de heiden voortleeft, zonder dat het haar mogelijk is toe te geven dat in de heiden de kerk reeds leeft. – *Anima naturaliter non christiana sed pagana*.¹⁰ – De gemeente is wel solidair met de schare, maar zij weet dat de schare zich niet solidair voelt met haar. De gemeente, die leeft uit het verbond, kent al de twijfelingen en vertwijfelingen van de menselijke natuur, maar de schare kent niet de aanvechtingen van de gemeente. Daarom miskennen wij de wetten van het Rijk, de *onomkeerbaarheid* van de stroom van Gods gunstbewijzen, indien wij de dialectiek hier absoluut maken en laten wentelen om de “mogelijkheid”. Wij maken ons ook schuldig aan grove ondankbaarheid, want wij doen alsof het “iets” waartoe God het “niets” verkoren heeft, toch nog een puur niets, een ongekwalficeerd *μη óν*¹¹ is.

VI

Het blijkt ons dat voor het zicht van wie zich instelt op de geméente, gemeente en schare dicht bij elkander schuiven. Dit zich-instellen is intussen niets anders dan een gelovig rekenen met de vooronderstellingen van het Verbond Gods. (Het andere kenmerk: de liturgische functie is daaraan ondergeschikt). Maar vragen wij nader naar de grenzen van dit Verbond, dan beginnen de lijnen opnieuw te vervloeien. Niet de belijdenis, maar de kinderdoop is het zegel! Maar van de ongedoopte kinderen wordt gezegd dat zij in Christus geheiligd *zijn* en daarom als “lidmaten zijner gemeente” behoren gedoopt te wezen. Het is duidelijk dat hier gedacht is aan de kleine kinderen van de “gelovigen” en dat het Verbond dus geacht wordt in de voortgang en samenhang van de geslachten zich te verwerkelijken. Maar het is ook duidelijk dat daarmee het wezenlijke van Gods acte zich in een verborgenheid terugtrekt waarin van ons uit geen grenzen meer te trekken zijn. Reden te meer om de zelfkant van de gemeente breed te nemen.

Zelfs wanneer wij zouden moeten zeggen wat zending is, verstaan als een handelen van de kerk, zal het ons niet makkelijk vallen een zuivere grens te trekken. Karl Barth zegt dat in de

⁸ Rom. 9: 16.

⁹ Naar Mk. 16: 15.

¹⁰ De ziel is van nature niet christelijk, maar heidens: omkering van de uitspraak van Tertullianus: *Anima naturaliter christiana*.

¹¹ Grieks: ‘niet zijnde’, ‘niets’. Vgl. Rom. 4: 17.

zending zich tot die mensen richt “die sich selber noch nicht in der Kirche befinden”.¹² Dat is zeer mistig of beter: spookachtig gezegd. Maar hij merkt het zelf (dat is trouwens echt Barth: de subtiliteit van de zakelijkheid tegen het raffinement van de verhulling) en verbetert: “die sich noch nicht zu Gottes Selbstoffenbarung in Jesus Christus bekennen” – maar dit is weer te erg. Barth gaat voort: “die seine Stimme jedenfalls *insofern* noch nicht gehört haben”: maar merkt dat hierin een subjectivering zou schuilen en vervolgt: “die ihm jedenfalls *insofern* noch nicht *gehören* (maar ook dat gaat niet, want de doop betuigt immers het tegendeel), daarom wordt de zin ten slotte deze: “die ihm jedenfalls *insofern* noch nicht *gehören*, als ihre, freilich auch ohne das, feststehende Hörigkeit ihm gegenüber... noch nicht durch das den auch auf sie gerichteten Willen des Herrn bestätigende Zeichen der Taufe *sichtbar* geworden ist.” Dit aarzelen en retireren beeldt voortreffelijk uit de verlegenheid waarin wij ons bevinden, duidt bovendien de nog *grotere* verlegenheid aan waarin wij ons zouden bevinden, indien wij in de kerkelijke prediking zouden abstraheren van de tekenen van het Verbond. Woord en Sacrament maken de gemeente, die object blijft, tegelijk tot subject. Haar solidariteit met de schare sluit niet uit dat zij zelf zich gezalft weet ter aanbedding en ter verkondiging en toch nog “ontdekt” moet worden aan zichzelf. Er is een vers van Muus Jacobse, ‘Heilssoldaten’, dat begint:

“De avonden zijn glanzend van erbarmen
onder een straatlantaarn op de markt.
Nu spreekt de Meester zelf om het arm hart
van kleine grauwe mensen te verwarmen.”¹³

Dat daar de Meester zelf spreekt, althans dat dit kán zijn, is een waarheid, maar het is een geheel andere waarheid dan die Paulus vertolkt waar hij zegt dat door de gemeente, zo heidens ze in zichzelf moge zijn, de veelvuldige wijsheid van God bekend gemaakt moet worden aan de overheden en de machten in de hemel.

De gemeente is voorwerp van het geloof, maar van een geloof dat ondersteund wordt door de *tekenen*. In de gemeente wordt wat in haar schare is geófferd. Ze leeft van de herhaling, van de “dagelijkse” bekering, maar bekent dat het de herhaling is ván een begin, een inzet, een creatief ingrijpen. Echter zo dat dit begin (*principium*) tegelijk het beginsel is van de vernieuwing van dag tot dag, van haar opwassen, van haar gebouwd worden, van haar “onderdanigheid” aan Christus, van haar heiliging, van haar lofzegging. De afgrondige treurnis van de Prediker en de smetteloze vervuldheid van het Hooglied handelen beide daarvan hoe Gods Begin de mens-van-Israël, of de buitenstaander (“Salomo”!?) bezoekt in zijn avondgrauwen, waar hij de doden prijst boven de levenden, én in zijn ochtendverwachting, als de gouden aster van de morgenster opengaat. Wat zeer ver uiteen ligt is in de functie van het Woord wezenséén.

VII

Wij moeten dus prediken voor de gemeente, terwijl wij ook hier in het heilig donker van het

¹² In de rede *Die Theologie und die Mission in der Gegenwart* (1932). Te vinden in Karl Barth: *Theologische Fragen und Antworten. Gesammelte Vorträge*, Bd. 3. Zürich: Zollikon 1957, 100-126.

¹³ ‘De heilsoldaten’ uit de bundel *De drie kooien en andere gedichten*. Kampen: Kok z.j. (1946).

geloof ingaan, niet wetende welk veld wij bestrijken. De gemeente waarvoor wij prediken is niet alleen een werkelijkheid zonder streng te trekken (althans zonder streng te volgen) grenzen, maar ook een werkelijkheid die niet substantieel te denken is, die aan de *actus purus* van de Geest hangt. Dat is niet gezegd tot onze verwarring (al kan het ons bij gelegenheid ook in verwarring brengen) maar tot onze *troost*.

Wie voor de gemeente predikt, weet niet tegen wie hij het heeft, tenzij hij weet: hier *is* reeds iets geschied, ik treed niet in een vacuüm. Hij aanschouwt van verre het Boek des Levens en weet daarom dat de boekhouding die de gelukkige bezitters voeren een imaginaire is. Wie de gemeente ziet, ziet haar armoede, en weet dat haar niet te bagatelliseren zichtbaarheid slechts de vingerafdruk is van een Hand die nog verder reikt en wijder grijpt.

Dat wie voor de gemeente preekt als *zodanig* mogelijkwijs voor de schare preekt is een verborgen wonder van de Verkiezing van God. De Verkiezing geschiedt en overschrijdt de empirische en theoretische grenzen. Zij is daarom geen onderwerp van de prediking, maar haar actuele veronderstelling. Zij is de praxis van God, waarvoor wij huiverend stilstaan en die tegelijk onze harten beweegt tot de praktijk van de godzaligheid. Want ook de arbeid van de prediking is een bijzondere vorm van de praktijk van de godzaligheid, die geleefd wordt en doorleden onder lichtbundel en slagschaduw van de Verkiezing. Dit weten maakt het ons zwaar in de kerk van God ons in te stellen op de schare, maar maakt het ons licht de schare mede te omvatten in onze instelling op de gemeente.

Was er een "*Anknüpfungspunkt*", dan zou de dubbele instelling of zelfs, onder bepaalde omstandigheden, de instelling op de schare alléén, zich laten rechtvaardigen, al zou het gevaar van jezuïtisme in alle aanpassing ons dan dubbel-klaar voor ogen moeten staan. Nu de verwijding van de grenzen van het Verbond, waarmee wij in het geloof rekenen, enkel aan de verkiezende werking hangt, kunnen wij niet anders dan in volhardende *zakelijkheid* Woord en gemeente op elkaar te betrekken, in láátste instantie, om zo te zeggen eschatologisch, niet wetende wat de gemeente is, evenwel ons houdende aan de "bondstekenen".

Als zendingsboodschap is de christelijke boodschap nog gewaagder, waar zij een *creatio ex nihilo*¹⁴ veronderstelt en van óns uit een slag in de lucht gelijkt. Het is niet geraden ook de bediening van het Woord in de gemeente (kern en zelfkant) voor eigen besef op te drijven tot dit waagstuk.

En ook daarom is dit niet geraden omdat, gegeven de eisen en behoeften van een gehoor dat, ofschoon afvallig van eigen doop en afkerig van het Woord, niet vréemd staat tegenover het Woord, de verleiding tot een verkeerde aanpassing, dat is: een aanpassing die de uitrichting van de dienst schaadt, veel groter is dan op het zendingsveld.

Het is goed zich telkens te herinneren dat 1 Cor. 9: 22 de lievelingstekst en lijfspreuk was van Loyola!: "ik ben de zwakke als een zwakke, opdat ik de zwakken winnen zou; allen ben ik alles geworden, opdat ik immers enigen behouden zou." Dat is in de mond van de missionaris Paulus iets heel anders dan in de mond van de stichter van de jezuïetenorde. Bij hem gaat het noodwendig gepaard met de aandrift een groot deel van de kerk zonder meer binnen te trekken als "*in partibus infidelium*".¹⁵

¹⁴ Latijn: schepping uit het niets.

¹⁵ Latijn: in de gebieden van de ongelovigen.

En zo zal het, in kleiner formaat en met geringer consequentie, bij ons óók zijn als wij ons met bewustheid, opzettelijk opmaken in de kerk te prediken voor de “schare”. Want de schare dáár behoort tot het wereldgezin van de kerk. Al is zij nóg zo ontrouw, zij blijft onder de gelding en werking van Gods Trouw. Wij kunnen de schare in *engere* zin geen slechtere dienst doen dan door haar te ontslaan van haar heilig, ongeweten, miskend, toch heilig verleden. Wij vergeten dan ook dat wij, éven gezegend, bijna even ver van huis zijn. “Wij lezen dan uit de boekhouding der schijnheiligen”. En zijn als de dwaas, die “*seine Hände herzt*” (Pred. 4: 5), omdat hij niet rekenen wil met hetgeen in “Gods handpalm is gegraveerd” (Jes. 49: 16). Dan komt het principiële onweerlegbare standpunt toch weer neer op een verwerpelijke sektarisme.

En nu nog eens hetzelfde dilemma op een lager niveau dezelfde vraag: “gemeente of schare” onder het gezichtspunt van de intellectuele en emotionele ontvankelijkheid. Ik wilde nagaan welke homiletische raadgevingen in het heden dringend zijn, zodra wij het nuchtere feit ons aantrekken dat onder *dit* (meer uitwendig-psychologische) gezichtspunt ongeveer het gehele gehoor als “schare” is te beschouwen. En hier, in *dit* verband, moet ik even sterk opkomen vóór aanpassing aan de schare als ik in het eerste gedeelte *tegen* een aanpassing van de inhoud van de prediking mij heb teweergesteld. Het gaat dan immers om problemen van vormgeving, het gaat om een arbeid tot *vertalen*. Naar de inhoud onverkort het soevereine en sacramenteel-werkzame woord, op hope..., naar de vorm echter van a tot z vertaling, ten behoeve van de moderne mens, die met een minimum Bijbelkennis en een minimum geduld is toegerust. Onder dit gezichtspunt gaat dus het beeld van de dirigent niet op. Zoals het onbarmhartigheid is (ondanks de schijn van het tegendeel) de inhoud te verkorten, zo is het zonder enige twijfel onbarmhartigheid vast te houden aan een of andere “tale Kanaäns”. Hierbij behoren de volgende stellingen verdedigd, die ook de niet-theoloog, voor zover hij kerkganger is, zullen moeten interesseren.

I. Geen prediking kan goed heten die berust op een exegese waarbij het geheimenis van het tekstwoord opgeofferd wordt ter wille van een verstaanbaarheid voor allen zonder onderscheid. De “vrije vertaling” van de tekst mag niet zó ver gaan dat het geen vertaling meer is.

II. Geen prediking kan goed heten die het vermogen tot verstaan van tevoren toeschrijft aan een bepáalde, hoe dan ook aangeduide groep. Tegenover het “woordfetisjisme” van de vigerende orthodoxie hebben wij resoluut te kiezen voor de schare.

III. Omdat taal aanspraak is, verdient de “homilie” als grondvorm voor de opbouw van de preek de voorkeur boven de “*logos*” (de afgeronde rede), omdat zij iets van de gespreksvorm bewaart. Dit echter op voorwaarde dat het gezagsmoment gehandhaafd blijft.

IV. Deze tijd eist wederom didactische preken, maar zij moeten tegelijk zoeken een maximum van plastiek en “mythologie” te bereiken, ondanks het gevaar dat aan elk beeld associaties verbonden zijn die de lering weer dreigen te verstoren.

V. De tekstkeuze worde niet eenzijdig bepaald vanuit het “actuele”. De gemeente heeft er recht op (en de schare heeft er belang bij) ingewijd te worden in heel de grotendeels nog verborgen rijkdom van de Schrift. Ook aan de hand van “vervolgteksten” is het mogelijk op ongedachte wijze “actueel” te zijn. Was het anders, dan zou de belijdenis dat de Heilige Schrift als totaal Góds Woord is, grootspraak wezen.

VI. De eis van wijding, van logische ordening enzovoort mag niet zóver gaan dat het inspiratieve, het paradoxale, het ergerlijke als “een uit de band springen” zonder meer wordt aangemerkt.

De vrees voor ketterij is gemeenlijk lang niet zo sterk als de vrees om een, in de ogen van de burgerij, onmogelijke of onpraktische uitspraak te doen.

... een droom, een daad, een dwaasheid

Dwaalt door de diepte en durft het denken niet voorbij.

Laat vrij! Ontwaak! Zijn vaart is een verlossend wapen.¹⁶

Met de vaart van een evangelische, ‘onmogelijke’ uitspraak, bevrijdt men inderdaad menigeen die zich al lang zit te verwonderen in de grauwe stemming: “en dit is dus het Wóórd! Is het ánders niet?”

VII. Het blijft bij voortduring nodig te bedenken dat deze formeel als “schare” te behandelen vergadering in wezen gekwalificeerd blijft als de gemeente, die gekomen is om haar God te ontmoeten. Ook de schare in engere zin behoort tot het “bondsvolk”.

Wie kwamen eertijds naar de heilige stede? Zouden dat uitverkorenen, inwendig-geroepenen zijn? Allen die zeiden: “Ik verblijd mij in degenen die tot mij zeggen: wij zullen in het huis des Heren gaan!” (Psalm 122).

Hoe zijn de stammen opgegaan,
hier gingen ons de voeten vóór
der pelgrims die de Heer verkoor.

...

Jerusalem, dat ik bemin
wij treden uwe poorten in
om u met vrede te ontmoeten.
Om al mijn broeders binnen u
om 's Heren tempel wil ik u,
o stad van God, met vrede groeten.¹⁷

Zo zingen “de stammen naar *Gods naam genoemd!*”¹⁸

¹⁶ Uit ‘De Vliegende Hollander’ van Martinus Nijhoff (1930), door Miskotte ook aangehaald in zijn levensbericht van deze dichter in het *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* 1958.

¹⁷ Uit couplet 2 en 3 van Psalm 122 in de berijming van 1967, gemaakt door Muus Jacobse. Het citaat is dus voor de boekuitgave van 1971 aangepast.

¹⁸ De eerste regel van couplet 2 van Psalm 122 in de psalmberijming van 1773.